Roma en Travellers in het openbaar onderwijs

Een overzicht van de situatie
in de lidstaten van de EU

Samenvatting

EUMC 2006

Cijfermateriaal en informatie in dit rapport over afzonderlijke landen is afkomstig van de nationale Focal Points van het Europees informatienet inzake racisme en vreemdelingenhaat (Raxen). Het enige doel van dit rapport is het verstrekken van informatie, het is geen juridisch advies en bevat geen juridische stellingname.

Voorwoord

Het doel van dit rapport is het geven van een overzicht van de situatie met betrekking tot de toegankelijkheid van onderwijs voor kinderen van Roma en Travellers[1] in de Europese Unie, met de nadruk op het primaire en secundaire onderwijs. In het rapport wordt een scala aan gegevens en informatie onderzocht over het onderwijs aan kinderen van Roma en Travellers en wordt tevens een analyse gegeven van nationale onderwijsstrategieën en beleid dat wordt uitgevoerd; problemen van discriminatie, uitsluiting en segregatie worden belicht, de belangrijkste van toepassing zijnde juridische en beleidsmatige initiatieven worden uiteengezet, evenals de perspectieven en activiteiten van andere belangrijke betrokkenen; en daarnaast worden conclusies en standpunten gepresenteerd gericht op beleidsmakers bij instellingen van de EU en in lidstaten.

Uit de nationale studies[2] en andere bronnen die het achtergrondmateriaal vormen voor dit rapport, blijkt dat er tot op heden weinig officiële informatie is over het onderwijs aan Roma en Travellers. Hoewel het EUMC de zorgen rond het verzamelen van gegevens over etnische identiteit en afkomst erkent en deelt, acht het het verzamelen van dergelijke gegevens toch belangrijk voor het ontwikkelen van passende en effectieve strategieën op nationaal en EU-niveau. Dergelijke gegevens kunnen anoniem worden verzameld, omgeven door voldoende waarborgen ter bescherming van privé-gegevens en gevoelige informatie.

Ondanks het algemene tekort aan officiële gegevens laat een verscheidenheid aan informatie afkomstig uit officiële en niet-officiële bronnen zien dat de toegankelijkheid van onderwijs voor Roma en Travellers nog steeds een ernstig probleem is, ook al verschilt het opleidingsniveau tussen verschillende landen en regio's en tussen verschillende gemeenschappen van Roma en Travellers. Sommige lidstaten hebben het probleem in de afgelopen jaren met wisselend succes aangepakt, maar de situatie blijft onbevredigend. Er blijft veel te doen, vooral met betrekking tot segregatie, een kwestie die, in al haar verschijningsvormen, de belangrijkste hindernis blijft voor de toegang van kinderen van Roma en Travellers tot het onderwijs. De

[1] De term “Travellers” in dit document verwijst specifiek naar een ethisch-culturele groep afkomstig uit Ierland.

[2] De nationale studies zijn opgesteld door de nationale focal points (NFP's) van het Raxen-netwerk van het EUMC. NFP's zijn organisaties in elk van de lidstaten van de Europese Unie die door het EUMC worden gecontracteerd met het doel objectieve, betrouwbare en vergelijkbare gegevens te verzamelen over racisme en vreemdelingenhaat.

Gemeenschap en de lidstaten moeten de weg inslaan van een meer omvattende en gecoördineerde benadering van het onderwijs voor Roma en Travellers en de gecompliceerde reeks factoren die daarop van invloed zijn.

Het geschakeerde etnische Europese landschap vereist het ontwikkelen van nationale onderwijsstrategieën die discriminatie en vooroordelen bestrijden en tegelijkertijd culturele uitwisseling en verrijking stimuleren teneinde de sociale cohesie te versterken, gelijkheid van kansen te vergroten en sociaal kapitaal te ontwikkelen. Dat is niet alleen noodzakelijk voor het verhogen van de capaciteit van menselijk kapitaal en het bereiken van grotere economische bloei, maar vooral omdat gelijkheid van kansen en toegankelijkheid van diensten een fundamenteel recht is en een belangrijke waarde van de Europese Unie.

Het bestrijden van directe en systematische discriminatie van Roma en Travellers en het verbeteren van hun onderwijs is een zware opgave. Een sterk en vastberaden leiderschap en betere, meer gecoördineerde inspanningen met actieve betrokkenheid van gemeenschappen van Roma en Travellers kunnen echter de noodzakelijke, systematische veranderingen teweegbrengen in de nationale onderwijsstructuren die het onderwijs aan Roma en Travellers zullen verbeteren, wat van essentieel belang is voor hun mogelijkheden in de toekomst.

Roma en Travellers vormen, zo blijkt uit het jaarlijkse rapport van het EUMC over 2005, de groep die het meest kwetsbaar is voor racisme. Ze worden geconfronteerd met racisme op de arbeidsmarkt, bij huisvesting en in het onderwijs, terwijl ze ook regelmatig slachtoffer zijn van racistisch geweld in alle lidstaten van de EU. Van de resolutie van het Europees Parlement over de situatie van de Roma in de Europese Unie, aangenomen in 2005, is naar ons allen een krachtig signaal uitgegaan. In de resolutie wordt een visie gepresenteerd van een nieuw partnerschap gebaseerd op overleg, samenwerking en gezamenlijke actie. Het is een partnerschap dat gestoeld is op principes en de rechtsstaat en dat ondersteund wordt door een billijke verdeling van kosten en betrokkenheid.

Beate Winkler

Directeur

April 2006

Samenvatting

Een belangrijke Europese waarde is gelijkheid van kansen[3]. Dat is vooral van toepassing op onderwijs, dat invloed heeft op de toekomstige ontplooiingskansen en fungeert als belangrijkste medium voor sociale mobiliteit. Het is daarom essentieel om ervoor te zorgen dat onderwijssystemen rechtvaardig zijn, zodat iedereen er zonder enige discriminatie de vruchten van kan plukken.

Onderwijs is een belangrijk instrument voor het bevorderen van sociale cohesie, een van de drie hoofddoelstellingen van de Lissabonstrategie van 2000, die tot doel heeft van de EU "de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie" te maken, omdat onderwijs niet alleen kennis genereert en vaardigheden ontwikkelt, maar ook vormend werkt en jonge mensen in staat stelt zich aan te passen aan snel veranderende sociale en economische omstandigheden. Zoals de Europese Commissie heeft benadrukt, versterken efficiëntie en billijkheid elkaar.[4]

Dit rapport laat zien dat de onderwijssituatie van kinderen van Roma en Travellers nog steeds onbevredigend is, ondanks inspanningen van de zijde van de Gemeenschap en de lidstaten, en bekrachtigt dus in hoge mate de conclusies in andere rapporten van andere instellingen, bijvoorbeeld de Raad van Europa. Het huidige rapport gaat echter verder en heeft een toegevoegde waarde, omdat al het beschikbare materiaal uit alle lidstaten van de Europese Unie bijeengebracht is om een overzicht te geven van de huidige situatie en concrete voorstellen te doen voor maatregelen.

De kinderen van Roma en Travellers zijn nog steeds het slachtoffer van directe en systematische discriminatie en uitsluiting van onderwijs die het resultaat zijn van een verscheidenheid aan onderling samenhangende factoren, waaronder slechte levensomstandigheden, vooral hoge werkloosheid, ondermaatse huisvesting en slechte toegankelijkheid van gezondheidszorg. Hoewel sommige lidstaten elementen van culturele en interculturele onderwijsstrategieën hebben geïntroduceerd en initiatieven hebben ontplooid die gericht zijn op

[3] De Europese Commissie heeft 2007 aangewezen als Europees Jaar voor gelijke kansen.
[4] Europese Commissie (2005) *Modernisering van onderwijs en opleiding: een pijler voor welvaart en sociale samenhang in Europa*, Brussel, 30.11.2005, COM(2005) 549 def., beschikbaar op http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/progressreport06_nl.pdf

minderheden en migranten, waaronder Roma en Travellers, is het duidelijk dat meer structurele wijzigingen nodig zijn om de huidige situatie te verbeteren.

Het rapport laat ook zien dat het slecht gesteld is met de beschikbaarheid van officiële statistische gegevens over Roma en Travellers. De meeste lidstaten zullen methoden voor het verzamelen van gegevens en onderwijsmechanismen moeten verbeteren of ontwikkelen, idealiter in samenwerking met de Europese Commissie en Eurostat ten behoeve van een betere vergelijkbaarheid van gegevens door het gebruik van gemeenschappelijke indicatoren. Dat zal een effectieve en nauwkeurige beoordeling mogelijk maken van de gevolgen van beleid, maatregelen en initiatieven op het niveau van de Gemeenschap, de afzonderlijke lidstaten en lokale overheden. Het EUMC erkent de zorg die in verschillende fora is verwoord met betrekking tot het verzamelen van etnische gegevens, maar benadrukt het cruciale belang van het verzamelen en statistisch verwerken van objectieve, betrouwbare en vergelijkbare gegevens van etnische aard die solide en objectieve analyses mogelijk maken voor de ontwikkeling van passende en effectieve strategieën en maatregelen op zowel nationaal niveau als Gemeenschapsniveau. Dergelijke gegevens kunnen anoniem worden verzameld met voldoende waarborgen ter bescherming van de identiteit van personen, privé-gegevens en gevoelige informatie.

Hoewel lidstaten gedetailleerde onderwijsstatistieken publiceren voor de bevolking in het algemeen, bestaat er een opvallende leemte voor wat betreft etnisch gedifferentieerde gegevens over Roma en Travellers voor basisindicatoren, bijvoorbeeld inschrijving bij scholen en schoolverzuim, maar ook prestaties en bereikt niveau. In de beschikbare demografische gegevens kunnen Roma en Travellers ook ondervertegenwoordigd zijn, vooral wanneer de indeling in bevolkingsgroepen berust op zelfbepaling op basis van etniciteit of taal, omdat het sociale stigma en de negatieve stereotypen die aan Roma en Travellers kleven, ertoe kunnen leiden dat men weigert zich openlijk met een groep te vereenzelvigen. Bovendien zijn onderwijsstatistieken niet direct vergelijkbaar tussen landen, als gevolg van het hanteren van verschillende methoden voor het verzamelen van gegevens en de onderling afwijkende structuren van onderwijssystemen.

Het EUMC acht het recente besluit van de Tsjechische regering (januari 2006) dan ook bijzonder prijzenswaardig. Daarin wordt een nieuw bewakingssysteem goedgekeurd voor het verzamelen van anonieme gegevens over de gemeenschap van Roma en Travellers, welk mechanisme zich uitstrekt over de terreinen van onderwijs, schoolverzuim, geboortecijfers, migratie, lonen, werkloosheid en de duur

daarvan alsook de leeftijd van werklozen, zakelijke en verborgen zakelijke activiteiten van Roma en Travellers, huisvesting, de inrichting van het huishouden en hun schulden.

1. Bevindingen met betrekking tot inschrijving en verzuim in het primair en secundair onderwijs

De bestaande gegevens laten zien dat inschrijving in het primair onderwijs en schoolbezoek in de meeste landen op een laag peil staan, hoewel er in sommige landen opvallende verschillen zijn tussen verschillende groepen Roma en Travellers op basis van regio en levensstijl (bijvoorbeeld in België, Frankrijk en Slovenië), terwijl verzuim een hardnekkig, algemeen en ernstig probleem is voor alle kinderen van Roma en Travellers. Cijfers waaruit weinig aanwezigheid en veel verzuim blijkt, kunnen erop duiden, enerzijds, dat leerlingen en ouders niet overtuigd zijn van het belang van onderwijs en, anderzijds, dat scholen de neiging hebben toegeeflijker te zijn als het om verzuim van deze kinderen gaat. De cijfers kunnen er ook op duiden dat scholen voor een aantal kinderen van Roma en Travellers moeilijk toegankelijk zijn. In veel landen is de inschrijving, vooral in het primair onderwijs, de afgelopen jaren aanzienlijk verbeterd, al blijft de inschrijving in andere landen op bedenkelijk laag niveau.

Het beschikbare materiaal toont aan dat er weinig doorstroming is naar het secundaire onderwijs en dat het aantal voortijdige schoolverlaters met de leeftijd toeneemt, als gevolg van pogingen betaald werk te vinden of als gevolg van slechte resultaten op school, maar waarschijnlijk als gevolg van beide. Statistische gegevens over de onderwijsprestaties van kinderen van Roma en Travellers, in het bijzonder afgezet tegen nationale gemiddelden, zijn bijzonder schaars, maar het beschikbare materiaal, voornamelijk afkomstig uit overzichtsstudies, duidt erop dat zij het minder goed doen dan gemiddeld en dus een kleinere kans hebben op het bereiken van een opleidingsniveau dat hun mogelijkheden voor het vinden van werk biedt die de moeite waard zijn.

2. Bevindingen met betrekking tot segregatie in lidstaten

Formele en informele segregatie van de kinderen van Roma en Travellers bestaat nog steeds, niettegenstaande strategieën en beleid met als doel segregatie te bestrijden. Hoewel systematische segregatie als onderwijsbeleid niet langer voorkomt, wordt segregatie door scholen en onderwijsinstanties op een aantal, meestal indirecte manieren toegepast,

soms als onbedoeld gevolg van beleid en handelen en soms als gevolg van het feit dat groepen gescheiden van elkaar wonen. Segregatie heeft plaatsgevonden in schoolklassen waar de Roma-kinderen in een afzonderlijk deel van het lokaal worden geplaatst. Er zijn ook voorzieningen getroffen om hun onderricht te geven in aparte klaslokalen in dezelfde school (met dezelfde lesstof of een "vereenvoudigde versie"). Het komt voor dat scholen en onderwijsinstanties kinderen scheiden op basis van het inzicht dat zij "verschillende behoeften hebben" en/of als reactie op gedrags- en leerproblemen. Dat laatste kan ook leiden tot frequente plaatsing van de Roma-kinderen in "speciale scholen" voor kinderen met een verstandelijke handicap, een nog steeds voorkomend zorgwekkend verschijnsel in lidstaten als Hongarije, Slowakije en Tsjechië. Er worden echter stappen ondernomen om tests en plaatsingsprocedures te herzien, waarbij rekening wordt gehouden met de normen en gedragspatronen die horen bij de sociale en culturele achtergrond van de kinderen van Roma en Travellers.

3. Bevindingen met betrekking tot de factoren die de toegankelijkheid van onderwijs en de leerprestaties beïnvloeden

De toegang tot onderwijs en de leerprestaties van Roma en Travellers hebben te lijden onder directe en systematische discriminatie en uitsluiting in het onderwijs en worden beïnvloed door hun algemene levensomstandigheden, die zonder uitzondering worden gekarakteriseerd door hoge werkloosheid, ondermaatse huisvesting en slechte toegankelijkheid tot gezondheidszorg, wat leidt tot een vicieuze cirkel van armoede, uitsluiting en marginalisering. Dit beperkt hun mogelijkheden om deel te nemen aan en voordeel te halen uit onderwijs. Er zijn echter ook andere factoren die van essentieel belang zijn voor de leerprestaties:

- vormen van uitsluiting die te maken hebben met de vereiste documentatie voor inschrijving of de directe en/of indirecte kosten van onderwijs;
- vormen van segregatie binnen scholen of klaslokalen, met inbegrip van onterechte verwijzing naar speciaal onderwijs voor verstandelijk gehandicapten;
- het ontbreken van lesmateriaal en informatie over Roma en Travellers in leerstof (in het bijzonder in de leerstof voor geschiedenis en maatschappijleer) en een gebrek aan leermiddelen die aansluiten bij de leefwereld van deze kinderen;
- leerkrachten die niet adequaat zijn opgeleid om met etnisch gemengde klassen om te gaan, die onvoldoende worden gesteund in

hun werk door interculturele werkers en die worden onderbetaald, lopen het risico van een vroegtijdige burnout of het aannemen van een onverschillige houding;

- vooroordelen die zich uiten in de vorm van pesten, raciale belastering en het vinden van zondebokken op school;
- het ontbreken van voorschools onderwijs, dat cruciaal is voor een snelle aanpassing aan schoolse normen en verwachte gedragspatronen, maar ook voor een goede taalontwikkeling;
- een laag opleidingsniveau van de ouders, wat een belemmering vormt voor ondersteuning van de kinderen bij het leren en het ontwikkelen van ambities;
- de ervaringen van ouders met discriminatie en vooroordelen die verhinderen dat zij zich realiseren hoe formele diploma's kunnen worden vertaald in verbeterde levensomstandigheden en grotere kansen op werk.

4. Problemen die gepaard gaan met een proces van beleidsverandering

Bij hun inspanningen om iets aan deze problemen te doen hebben lidstaten stappen ondernomen om onderwijsvoorzieningen en algemene op Roma gerichte strategieën te hervormen. Het onderzoeksmateriaal doet echter vermoeden dat er moeizaam en traag vooruitgang wordt geboekt, vooral als gevolg van weerstand bij lokale overheden en druk van de zijde van ouders die niet tot de Roma behoren. In verscheidene rapporten wordt gewag gemaakt van sterk negatieve reacties van ouders, scholen en lokale overheden (bijvoorbeeld in Hongarije, Slowakije, Griekenland, Cyprus, Tsjechië en Spanje) op een toename van het aantal kinderen van Roma in normale scholen. Waar al overheidsbeleid voor Roma en Travellers bestaat, leidt het ontbreken van een adequate budgettaire planning soms tot een vertraagde of onvolledige implementatie van beoogde maatregelen in het onderwijs. De lidstaten verschillen van elkaar in hun onderwijsbeleid voor Roma en Travellers: sommige hebben een reeks onderwijsbeleidspunten ontwikkeld en geïmplementeerd die specifiek gericht zijn op Roma en Travellers, terwijl andere de problemen aanpakken binnen een breder beleidskader voor intercultureel onderwijs of de bestrijding van discriminatie. In beide gevallen echter is de beschikbare informatie met betrekking tot de meetbare gevolgen en duurzaamheid van het beleid erg beperkt. In verschillende lidstaten is bovendien een verscheidenheid aan innovatieve projecten geïmplementeerd, vaak met financiële ondersteuning van de Europese Gemeenschap. Zo heeft met name het Phare-programma een

grote rol gespeeld tijdens de toetredingsfase van de tien "nieuwe" lidstaten, met een aantal positieve resultaten die uiteindelijk van invloed zijn geweest op beleidsbeslissingen.

De Europese Unie en de lidstaten staan voor een zware opgave bij de bestrijding van discriminatie van Roma en Travellers en het verbeteren van hun gelijke kansen op onderwijs. Een evenwichtiger, met voldoende middelen ondersteund beleid waarbij gemeenschappen van Roma en Travellers actief worden betrokken, kan echter leiden tot de noodzakelijke systematische veranderingen in nationale onderwijsstructuren, en het onderwijs voor hen verbeteren, wat zo cruciaal is voor het verbeteren van hun levensomstandigheden.

5. EUMC-adviezen

De adviezen van het EUMC, die betrekking hebben op de hoofdfactoren die van invloed zijn op de situatie van de Roma en Travellers in het onderwijs, en die de dringende noodzaak benadrukken van uitgebreide en gerichte actie op nationaal en lokaal niveau met actieve betrokkenheid van vertegenwoordigers van gemeenschappen van Roma en Travellers, kunnen als volgt worden samengevat[5]:

Algemeen beleid en algemene maatregelen

- Lidstaten en lokale overheden dienen op uitgebreide schaal factoren aan te pakken die van invloed zijn op het leven van Roma en Travellers op terreinen als onderwijs, huisvesting, werkgelegenheid, gezondheid en het verkrijgen van persoonsdocumenten, met behulp van specifiek op deze groepen gerichte actieplannen. De nationale commissies gelijke behandeling dienen verantwoordelijk te zijn voor systematische bewaking van de situatie.
- Lidstaten dienen speciaal beleid te ontwikkelen en speciale maatregelen te nemen ter bevordering van respect en waardering voor de geschiedenis en cultuur van Roma en Travellers, waarbij journalisten en de media worden betrokken.

[5] Aan het einde van dit rapport is een gedetailleerde uiteenzetting van de standpunten van het EUMC toegevoegd.

Onderwijsbeleid en -maatregelen

- Lidstaten moeten er ook voor zorgen dat bij wetgeving expliciet iedere vorm van directe of indirecte segregatie, hetzij binnen klaslokalen hetzij door verwijzing naar andere scholen, wordt verboden, met daaraan verbonden doeltreffende, evenredige en afschrikkende sancties die ook worden opgelegd door de verantwoordelijke autoriteiten.
- Lidstaten dienen specifieke maatregelen voor desegregatie te nemen op die terreinen waar segregatie van de kinderen van Roma en Travellers bestaat en ervoor te zorgen dat zij adequaat op lokaal niveau worden geïmplementeerd.
- Lidstaten dienen Roma en Travellers actief aan te moedigen zich in te schrijven voor onderwijs door onnodige administratieve hindernissen weg te nemen en ervoor te zorgen dat zij over de benodigde documenten beschikken.
- Lidstaten moeten ervoor zorgen dat scholen met kinderen van Roma en Travellers adequate, eventueel aanvullende financiering ontvangen die hen in staat stellen onderwijs te bieden van dezelfde kwaliteit als alle andere openbare scholen.
- Lidstaten dienen te zorgen voor concrete prikkels, bijvoorbeeld aanvullende sociale voorzieningen voor gezinnen van Roma en Travellers, om de deelname aan voorschools onderwijs te bevorderen, wat indirect ook bijdraagt aan de ontwikkeling van kansen voor vrouwen op de arbeidsmarkt.
- Onderwijsinstanties dienen ervoor te zorgen dat alle kinderen van Roma en Travellers vrije toegang hebben tot verplicht onderwijs en onderwijs na de leerplichtige leeftijd, met inbegrip van hoger onderwijs, wat inhoudt dat de kosten (bijvoorbeeld school- en collegegelden, kosten van boeken, andere leermiddelen, vervoer, enz.) dienen te worden gedekt met beurzen en regelingen ter dekking van school- en collegegelden.
- Onderwijsinstanties dienen speciale vrijstellingsprogramma's in het leven te roepen met als doel kinderen van Roma en Travellers over te plaatsen naar en te integreren in het reguliere onderwijs.
- Onderwijsinstanties dienen ervoor te zorgen dat de kinderen van rondtrekkende gemeenschappen worden ondersteund met bijzondere pedagogische maatregelen, die zijn ontwikkeld om hen te integreren in lokale scholen op plaatsen waar zij tijdelijk verblijven, hun

voortgang systematisch bij te houden en het gebruik van onderwijs op afstand te bevorderen.

- Onderwijsinstanties dienen te overwegen facultatieve taallessen Romani in te voeren voor alle kinderen in gebieden met een uitzonderlijk hoge concentratie Roma. De Roma-gemeenschap dient te worden geconsulteerd met betrekking tot het gebruik van het Romani als taal op school, omdat de meningen daarover soms verdeeld zijn.
- Onderwijsinstanties dienen campagnes te ontwikkelen en te implementeren voor bewustwordingsprocessen ter bevordering van voorschools onderwijs op lokaal niveau, waarbij vertegenwoordigers van Roma en Travellers en de lokale autoriteiten moeten worden betrokken. De nadruk dient te liggen op concrete maatregelen om Roma en Travellers te betrekken bij voorschools onderwijs om de angst weg te nemen voor assimilatie of pesterij.
- Onderwijsinstanties dienen ervoor te zorgen dat discriminerende praktijken die tot gevolg hebben dat een disproportioneel groot aantal kinderen van Roma en Travellers in het bijzonder onderwijs terecht komt, worden vervangen door beoordelingsprocedures en psychologisch-pedagogische testprocedures die rekening houden met taalproblemen en afwijkende sociaal-culturele normen en die zijn ontwikkeld in samenspraak met vertegenwoordigers van Roma en Travellers.
- Onderwijsinstanties dienen ervoor te zorgen dat beoordelingsprocedures en psychologisch-pedagogische testprocedures systematisch worden bewaakt, met directe betrokkenheid van de ouders.
- Onderwijsinstanties dienen ervoor te zorgen dat de geschiedenis en de cultuur van de Roma en Travellers worden opgenomen in leerboeken, met bijzondere aandacht voor hetgeen de Roma tijdens de holocaust hebben meegemaakt. Er dient materiaal beschikbaar te komen over belangrijke bijdragen die Roma en Travellers hebben geleverd in afzonderlijke landen en Europa.
- Onderwijsinstanties dienen ervoor te zorgen dat leerkrachten die werkzaam zijn in etnisch gemengde klassen speciale training ontvangen, naar behoren worden betaald en worden ondersteund door deskundigen en interculturele werkers. Leerkrachten dienen bewust te worden gemaakt van het feit dat ze de kinderen van Roma en Travellers meer moeten betrekken bij wat er in de klas gebeurt en hen niet moeten ontmoedigen door lagere eisen aan hen te stellen.

- Scholen dienen verzuim en spijbelen systematisch te registreren en de ouders actief te betrekken bij de inspanningen kinderen regelmatig naar school te laten gaan. Scholen zullen dan ook inzicht krijgen in de redenen voor verzuim en daarvoor passende maatregelen kunnen ontwikkelen.
- Scholen dienen nadrukkelijk aandacht te schenken aan successen die door kinderen van Roma en Travellers behaald worden, en verantwoordelijke autoriteiten dienen ervoor te zorgen dat gekwalificeerde personen worden ondersteund bij het zoeken naar passend werk, om te laten zien dat er een verband bestaat tussen opleidingsniveau en betere kansen.
- Scholen dienen zich bijzonder in te spannen om Roma- en Tavellers-ouders te betrekken bij schoolactiviteiten om wederzijds begrip te stimuleren. Scholen moeten aantrekkingskracht uitoefenen op de ouders door hun normen en cultuur te respecteren en hun bijdrage aan het onderwijs van hun kinderen te erkennen.
- Lokale autoriteiten dienen faciliteiten te scheppen voor trekkende gemeenschappen om hun levensstandaard te verhogen. Scholen moeten pedagogische programma's ontwikkelen die hun integratie in de schoolpopulatie mogelijk maken en het nomadenleven erkennen als een legitieme en volwaardige manier van leven.

Bewaking en gegevensverzameling

- Onderwijsinstanties dienen systematisch etnisch gedifferentieerde statistische gegevens te verzamelen over de onderwijssituatie van Roma en Travellers waarmee ook de gevolgen van beleid en maatregelen kunnen worden gemeten.
- Lidstaten dienen in dit verband te overwegen samen te werken met de Europese Commissie en Eurostat ten einde gemeenschappelijke statische indicatoren te ontwikkelen voor het effectief volgen van het onderwijs aan kinderen van Roma en Travellers.